

Sok színben villog ez a játék. Mikor szélhámos a király, s mikor király a szélhámos, tulajdonképp nehéz eldönteni. Ahogy azt is, mennyiben ura a helyzetnek királyként, mennyiben hatalom nélkül, a szélhámost alakítva. VII. Olivér a hatalom birtokosa, ám a hatalom kiszolgáltatottja, vágyik a szabadságra, de se királyként, se szélhámosként nem szabad. A hatalom személytelen, s ebben a személytelenségben nincs egyéniség, csak szerep. Szerepek vannak, miket olykor összetéveszt viselőjük. Nem csak a király, az udvari emberek is. Szerb Antal jól ismeri az udvari ember lélektanát. A szárnysegéd még a szélhámost alakító királyt se meri igazán tegezni. Ő a hagyományos beidegződöttség egyetlen szerepétől nem tud szabadulni. Egyáltalán nem azonos a szerepével, mert ő nincsen már, csak a szerepe. Hiszen alakot csak az cserélhet, aki tud róla, hogy alakoskodik. És egyetlen alakoskodó van, aki meri vállalni önmagát, az egyetlen igazi szélhámos. Ő lesz az, aki — miután a király visszanyerte trónját — elbúcsúzik, hogy az egész játékot valahol újra elkezdje. Ebben a világban egyetlen magához hű, becsületes ember van, az igazi szélhámos. Fordított világ a VII. Olivér képzelt valósága, s ezen a ponton egyáltalán nem mondhatjuk képzeltnek. Nagyon is valódi, igaz világ. Szerb Antal élettapasztalata. Hatalom, személytelenség, szerep, mindez látszólag a játékhoz kell. Lélektan, ötlet, hogy a játékot valódi regényvilággá tehesse az író. De ki gondolta volna, milyen életigazságokat rejt Szerb Antal a VII. Olivérbe. Egy játékos bűnügyi történetorozatba.

Sokszoros áttételű kreáció, s ez a kreatív jelleg csak most tűnik fel. Most, midőn e regény parabolikus sugallmát, könnyed fölénycét egyszerre belátjuk. Így tesz az idő az igazi könyvekkel: Ervényre juttatja őket, mert az író, ha igazán az, a közönséges, a játéknak szánt történetben is kivallja emberségét, humanitásvágyát. Teljesen mellékes, Szerb Antal mint akarta. (*Magvető Könyvkiadó 1966.*)

I. B.

SZÉCSI MARGIT: A TROMBITÁKAT ÖSSZESÖPRIK

„Induljunk koldulni a csipős őszben / ifjúságunk megbocsátó mennyboltja alatt” — írta Szécsi Margit *Páva a tűzfalon* című, 1958-ban megjelent kötetében. Az ifjúságtól való búcsú akkor még nem jelentette a mindennel leszámolni

készülő költői magatartást, legenda volt a költő számára, mint minden, a varázslatokkal és csodákkal teljes világban, melynek víztükrét nem hasította, csak érintette szárnyával a keserűség. Mostani negyedik verseskönyve már a fenti két sorba sűrített mítosszal is leszámol. Újabb verseiben nincs megbocsátás, költői mágiája megbocsáthatatlan bűnökkel terhes, halálvágya és halálfélelme nem féligjáték-féligmese borzongás, hanem annak felismerése, hogy az embernek természettel vívott harcában még ebben a modern korban is, annyi győzelem után is van vesztenivalója. Ez a félelem örvényzi a költőnő különben is megáradt nyugtalanságú líráját:

„Véged van, sűgom, / véged, / ez volt az utolsó / ének.” (*Félek*)

Ennek a halálélménynek már konkrétan az ifjúság elműlása a kiindulópontja. A felnőtt szomorú magára eszmélésének vagyunk tanúi, aki a mélyebbre látásért a világ felületes szépségeinek elvesztésével fizet: amikor megcsodálni emeli fel a valóság tárgyait, történéseit, tükörmé válnak kezében, melyben önmagát és halálát látja meg (*November*).

Aztán széttörik a tükör: részeire hullik a világ és benne az egyén. Megkezdődik a pokoljárás, az ifjúság ragyogó tájairól elindult ember (*Ahol a töltes tündököl*) vergődése az indulatok, idegenségek, reménytelenségek utcái között, amikor csak egyetlen biztos pont van a mindenségben, a szerelem. Csak ez, ami újra és újra létrehozhatja a világot (*A megmaradás éje*), amelyben mindenről lepattozik a festék, s előtűnik a pénzhajhászás, a csalás, alázatosság és megalázás illúziótlan alapfala. Megindul a pénzzuhatag, és átgázol az ember életén (*Aranykor*).

Rádöbben a szülőföld-mítosz múlandóságára is. *Harminc nyárban* című versében már az a táj jelenik meg, amelyet mutogatásával elkoptatott, felélt. Hiába vágyódik vissza a külváros mozdonyai, sínei közé (*Gőzmedvék, A költő halgatói*), hiába érzi magát idegennek a kávéházban, nincs visszaút.

Ebben az illúzióitól megfosztott világban egyetlen tiszta, emberi hely marad: a ring. Az *angyal és a kiűtött boxoló* párbeszéde a jó és rossz relativitásának a modern világirodalmat beszálazó kérdésén alapszik, és küzdelmük csak látszólag végződik a boxoló győzelmével. Az angyal az igazi győztes, ki a világ könyörtelen törvényeire hívja fel társa figyelmét.

Mítosz és a mítosztagadás mítosza

legművészből fokon a *Sisakban tulipán* című ciklus záróversében, a látomásos *Karneváliban* összegeződik, amelynek hősei „egy megdöbbenő létezés mocsaras partjain” kiáltoznak. Bundás busók, karóba vert Dózsa-legények menete vonul szörnyű sebeit mutogatva. Ennek a torz, iszonyú álarcait sirással megtöltő seregnek az élen rossz automobilában halad a herceg, „a fekete Ady úr”, „kit nemzete fölszarvazott”, a még mindig dobogó szívű, a zuhogó napsugarba fölmutató.

Ez a dolgok mélyéig világitó abszurditás emeli a költő vergődésében is a humánus nevében poklot járó hitét az összegezésig: „Ó, nyomorultul nem halhatunk meg! / Föl a bánattal, a remény-nyel is. / Ki a nép előtt nekigyürkőzve táncol, / élete, látomása nem lehet hamis.”

Szécsi Margit költészete is erre akar bizonyosság lenni. (*Magvető Könyvkiadó 1965.*)

VERESS MIKLÓS

RAFFAI SAROLTA: RÉSZEG VIRÁGZÁS

Azért hasonlítom Raffai Saroltát a nagy magyar asszonyíróhoz, Kaffka Margithoz, mert véletlenül kéziratban olvastam egy regényét. Előbb, mint ahogy folyóiratokban szétszórt verseire felfigyeltem volna. Így állítom, hogy ugyanaz a vallomáskényszer és kiszolgáltatottság, mint a Kaffkái! Önkéntelen és erős beszéd. Nagyra becsülöm a prózaíró Raffait, s versei olvastán a költőt is. Költőnőnk már több van, mint asszonytól való nagy prózánk, de Raffai Sarolta verseivel is szép elismerést vihat.

Kevesen hiszik manapság, hogy a falusi értelmiségi élet alkalmas formája és kerete az alkotásnak. Arról meg egyenesen senki nem akar hallani, hogy a tanítóság is alkotó életforma — hivatás! — lehet. Raffai falusi tanítónő, akiben az alkotástudat ilyen vonatkozásban is — evidencia:

*Hol udvara a tanyában: kis iskola,
[egy marok láng.*

*Tűzkigyóit dülő utak dülöngélve
[szertehordják.*

Már ahol Raffai Sarolta tanít! S ezzel lírája egyik jellemző vonására mutatunk rá. Az ő lírai hőse, e hős helyzetei, az életképek, közvetlenül beszélnek el Raffai életét, életformáját, vívódásait, szép küzdését. Közvetlenül, de nem áttételezés nélkül. Költészetének anyaga az önélet-

rajz, de ez az életanyag mindig túlmutat önmagán. Intellektuális érvénye van.

Létének nélkülözhetetlen eleme a hit: „Mégis, hagyjátok hinne: / csoda az élet s az marad, / csoda, hogy teremtő erőként / bensőmben hordtam, mint a vak, / csoda, hogy lettem...” Hite a létben, a lét csoda-alakjában, ez teszi, hogy minden változatban és fázisban filozófiai szintre képes emelni a tárgyat. Erős élet az övé, a valóság dolgait asszonyi hűséggel méltányoló magatartás teszi a legapróbb mozzanatot is jelentéssé, s megtanulta, miképp kell ezt a lelkületet kifejezni. A *Csitrí* maga falkiskorát eleveníti fel egy pontos rajzban:

*Miért is vágyom más milyenné lenni,
amint néha lopva álmodom?*

*Komoly és bús — nem lesz ebből
[semmi —*

*fekete hajsátor vállamon...
Sápadt lennék, mint az elefántcsont,
mélyfekete kút a két szemem,
gyűrűm zöld kő, ruhám vajszin*

[bársony,

*s mint beteggel bannának velem...
mert vágy marad, mikor úgy*

[kívánom:

be sajnálom magam istenem!

Ennek a strófának is az a titka, mint a többi Raffai-versnek, el tudja hitetni a hős vagy a helyzet súlyát, fontosságát, mert hívó. Így lesz a szűz Artemis-szé, a szülő asszony mitikus ősanává, a feleség-hétköznap jelentéssé alkalommá. Raffai megküzdött a hagyományos verssel, legyőzte azt József Attila, Szabó Lőrinc és Illyés segedelmével. A hétköznapokban megtalálja — s így jut Szabó Lőrinc eszünkbe — az asszonyember létfilozófiáját, s dalt fakaszt — most meg József Attilára gondolunk — a semmi költőit nem hordozó tárgyól is. Dalai olykor bájolók, varázsolók, máskor viszont a mindennapi életkörből vett képet billenti meg, hogy áلمي szférába lebegtesse fel. Ilyenkor beszélünk az ő intellektusáról, s így illesztjük ide Illyés nevét. Tőle különösen sokat tanult Raffai, még szatirikus darabjain is látszik az illyési inspiráció. Ezek a klaszszikus példányképek azonban egyáltalán nem vonják őt epigon-mélyre, mert híven beszél magáról. Asszony énekel itt, okos és nagyszerű asszonyember:

*Mit adhatnék? Olyan fáradt a testem,
csak ülök félig élőn, elveszetten,
egymagamban. Két lépés, hogy*

[elérjem

meleg kezed, és nem mozdulok

[mégsem.